

Samling af Afgørelser

Sag C-336/19

**Centraal Israëlitisch Consistorie van België m.fl.
mod
Vlaamse Regering**

(anmodning om præjudiciel afgørelse indgivet af Grondwettelijk Hof)

Domstolens dom (Store Afdeling) af 17. december 2020

»Præjudiciel forelæggelse – beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet – forordning (EF) nr. 1099/2009 – artikel 4, stk. 1 – krav om bedøvelse af dyrene før aflivning – artikel 4, stk. 4 – undtagelse i forbindelse med rituel slagtning – artikel 26, stk. 2 – mulighed for medlemsstaterne for at vedtage nationale regler, der har til formål at sikre en mere omfattende dyrebeskyttelse i forbindelse med rituel slagtning – fortolkning – nationale regler, hvorefter der i forbindelse med rituel slagtning skal foretages en reversibel bedøvelse, som ikke kan medføre dyrets død – artikel 13 TEUF – Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – artikel 10 – religionsfrihed – frihed til at udøve sin religion – begrænsning – proportionalitet – manglende konsensus blandt EU-medlemsstaterne – medlemsstaternes skønsmargen – subsidiaritetsprincippet – gyldighed – forskellig behandling af rituel slagtning og aflivning af dyr i forbindelse med jagt eller fiskeri samt i forbindelse med kultur- eller sportsarrangementer – ingen forskelsbehandling – artikel 20, 21 og 22 i chartret om grundlæggende rettigheder«

1. *Landbrug – tilnærmelse af lovgivningerne – beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet – krav om bedøvelse af dyrene før aflivning – undtagelse i forbindelse med rituel slagtning – strengere nationale regler – mulighed for medlemsstaterne for at vedtage nationale regler, der har til formål at sikre en mere omfattende dyrebeskyttelse i forbindelse med rituel slagtning – rækkevidde*
[Art. 13 TEUF; Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, art. 10; Rådets forordning nr. 1099/2009, 15., 18. og 20. betragtning samt art. 2, litra f), art. 4, stk. 4, og art. 26, stk. 2, første afsnit, litra c)]

(jf. præmis 43, 44, 47 og 48)

2. *Landbrug – tilnærmelse af lovgivningerne – beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet – krav om bedøvelse af dyrene før aflivning – undtagelse i forbindelse med rituel slagtning – strengere nationale regler – nationale regler, hvorefter der i forbindelse med rituel slagtning skal anvendes en reversibel bedøvelsesmetode, som ikke kan medføre dyrets død – lovlighed – tilsidesættelse af religionsfriheden – foreligger ikke*

[Art. 13 TEUF; Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, art. 10; Rådets forordning nr. 1099/2009, anden betragtning, art. 4, art. 26, stk. 2, første afsnit, litra c), og art. 26, stk. 4]

(jf. præmis 51, 55, 60-63, 65-68, 71, 74-79 og 81 samt domskonkl. 1)

3. *Landbrug – tilnærmelse af lovgivningerne – beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet – krav om bedøvelse af dyrene før aflivning – udelukkelse af aflivning af dyr i forbindelse med jagt eller fiskeri samt i forbindelse med kultur- eller sportsarrangementer – forskellig behandling af rituel slagtning – ikke-sammenlignelige situationer – tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, princippet om forbud mod forskelsbehandling og princippet om kulturel, religiøs og sproglig mangfoldighed – foreligger ikke*
[Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, art. 20, 21 og 22; Rådets forordning nr. 1099/2009, art. 26, stk. 2, første afsnit, litra c)]

(jf. præmis 85 og 88-95 samt domskonkl. 2)

Resumé

Med henblik på at fremme dyrevelfærden i forbindelse med rituel slagtning kan medlemsstaterne uden at tilsidesætte de grundlæggende rettigheder, der er fastsat i chartret, kræve anvendelse af en reversibel bedøvelsesmetode, som ikke kan medføre dyrets død

Et dekret vedtaget af regionen Flandern (Belgien) den 7. juli 2017 om ændring af loven om dyrebeskyttelse og dyrevelfærd hvad angår tilladte metoder til slagtning af dyr indebar et forbud mod slagtning af dyr uden forudgående bedøvelse, herunder med hensyn til slagtninger foreskrevet af et religiøst ritual. I forbindelse med rituel slagtning fastsatte det, at der skulle anvendes en reversibel bedøvelse, der ikke kunne medføre dyrets død.

Dekretet blev bl.a. anfægtet af flere jødiske og muslimske organisationer, som krævede, at det blev helt eller delvist annulleret. Ifølge disse organisationer var dekretet i strid med forordning nr. 1099/2009¹, idet det ikke gjorde det muligt for jødiske og muslimske troende at skaffe kød fra dyr, der var slagtet i overensstemmelse med deres religiøse forskrifter, som var til hinder for den reversible bedøvelsesmetode, og således forhindrede de troende i at udøve deres religion.

På denne baggrund besluttede Grondwettelijk Hof (forfatningsdomstol, Belgien) at anmode Domstolen om en præjudiciel afgørelse med henblik på navnlig at få oplyst, om EU-retten er til hinder for en medlemsstats lovgivning, hvorefter der i forbindelse med rituel slagtning skal anvendes en reversibel bedøvelsesmetode, der ikke kan medføre dyrets død.

Denne forelæggelse foranledigede Domstolen til, for tredje gang², at foretage en afvejning af religionsfriheden, der er sikret ved artikel 10 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«), over for dyrevelfærden som omhandlet i artikel 13 TEUF og konkretiseret i forordning nr. 1099/2009.

¹ – Rådets forordning (EF) nr. 1099/2009 af 24.9.2009 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet (EUT 2009, L 303, s. 1).

² – Efter dom af 29.5.2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen m.fl. (C-426/16, EU:C:2018:335), og af 26.2.2019, Ceuve d'assistance aux bêtes d'abattoirs (C-497/17, EU:C:2019:137).

Domstolens bemærkninger

Domstolen (Store Afdeling) bemærkede indledningsvis, at det princip om bedøvelse af dyret før aflivning, der er opstillet i forordning nr. 1099/2009, tjener det hovedformål om beskyttelse af dyrs velfærd, som forfølges med denne forordning. Selv om denne forordning anerkender udførelse af rituel slagtning³, i hvilken forbindelse dyret kan aflives uden forudgående bedøvelse, er denne form for slagtning kun undtagelsesvis tilladt i Unionen og udelukkende for at sikre overholdelsen af religionsfriheden. Medlemsstaterne kan desuden vedtage nationale regler, der har til formål at sikre en mere omfattende dyreskyttelse på aflivningstidspunktet end den, der følger af forordningen, for rituel slagtning⁴. Forordningen afspejler således, at Unionen og medlemsstaterne skal tage fuldt hensyn til dyrs velfærd, samtidig med at de respekterer medlemsstaternes bestemmelser og skikke, navnlig med hensyn til religiøse ritualer. Forordningen indfører imidlertid ikke selv den nødvendige forening af dyrevelfærden og friheden til at udøve sin religion, men begrænser sig til at opstille rammerne for den forening af disse to værdier, som medlemsstaterne skal opnå.

Det følger heraf, at forordning nr. 1099/2009 ikke er til hinder for, at medlemsstaterne indfører et krav om bedøvelse forud for aflivning af dyr, der ligeledes finder anvendelse i forbindelse med slagtning foreskrevet af religiøse ritualer, dog forudsat at de grundlæggende rettigheder, der er sikret ved chartret, herved overholdes.

Hvad nærmere bestemt angår spørgsmålet, om dekretet overholdt disse grundlæggende rettigheder, bemærkede Domstolen, at rituel slagtning er omfattet af friheden til at udøve sin religion, som er sikret i chartrets artikel 10, stk. 1. Ved at foreskrive en reversibel bedøvelse i forbindelse med rituel slagtning i strid med jødiske og muslimske troendes religiøse forskrifter medførte dekretet således en begrænsning af disse troendes ret til at udøve deres religion.

Med henblik på at vurdere, om en sådan begrænsning var lovlig, fastslog Domstolen først, at det indgreb i friheden til at udøve sin religion, som fulgte af dekretet, var fastsat ved lov og desuden i overensstemmelse med det væsentlige indhold af chartrets artikel 10, eftersom det var begrænset til et aspekt ved den særlige rituelle handling, som den rituelle slagtning udgør, idet denne slagtning derimod ikke som sådan var forbudt.

Domstolen bemærkede dernæst, at dette indgreb opfyldte et mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, nemlig fremme af dyrevelfærden.

I forbindelse med undersøgelsen af, om begrænsningen var forholdsmæssig, konkluderede Domstolen, at de foranstaltninger, som dekretet omfattede, gjorde det muligt at sikre en passende balance mellem den betydning, som dyrevelfærd tillægges, og jødiske og muslimske troendes frihed til at udøve deres religion. Domstolen konstaterede i denne forbindelse for det første, at kravet om en reversibel bedøvelse er egnet til at nå målet om at fremme dyrevelfærd. Hvad for det andet angår indgrebets nødvendighed fremhævede Domstolen, at EU-lovgiver har ønsket at indrømme hver enkelt medlemsstat en vid skønsmargen med hensyn til at kunne forene beskyttelsen af dyrs velfærd ved aflivning med overholdelsen af friheden til at udøve sin religion. Der er imidlertid skabt videnskabelig konsensus om, at forudgående bedøvelse er det bedste middel til at mindske dyrets lidelse på aflivningstidspunktet. Hvad for det tredje angår indgrebets forholdsmæssighed bemærkede Domstolen først, at den flamske lovgiver havde støttet sig på videnskabelig forskning og ønsket, at der fortrinsvis skulle anvendes tilladte

³ – Artikel 4, stk. 4, i forordning nr. 1099/2009.

⁴ – Artikel 26, stk. 2, første afsnit, litra c), i forordning nr. 1099/2009.

aflivningsmetoder, der afspejlede den nyeste tekniske viden. Dernæst bemærkede Domstolen, at den flamske lovgiver havde handlet i en samfundsmæssig og lovgivningsmæssig kontekst, der var karakteriseret ved en stigende opmærksomhed på dyrevelfærdsproblematikken. Endelig konstaterede Domstolen, at dekretet hverken forbød eller forhindrede, at produkter af animalsk oprindelse fra dyr, der var blevet slagtet rituelt, blev bragt i omsætning, når disse produkter havde oprindelse i en anden medlemsstat eller et tredjeland.

Domstolen fastslog derfor, at forordning nr. 1099/2009, sammenholdt med artikel 13 TEUF og chartrets artikel 10, stk. 1, ikke er til hinder for en medlemsstats lovgivning, der i forbindelse med rituel slagtning indfører en reversibel bedøvelsesmetode, der ikke kan medføre dyrets død.

Domstolen bekræftede desuden gyldigheden af forordning nr. 1099/2009⁵, henset til ligebehandlingsprincippet, princippet om forbud mod forskelsbehandling og princippet om kulturel, religiøs og sproglig mangfoldighed som sikret ved chartret⁶. Den omstændighed, at forordningen gør det muligt for medlemsstaterne at vedtage foranstaltninger såsom obligatorisk bedøvelse i forbindelse med rituel slagtning, men ikke indeholder nogen tilsvarende bestemmelse vedrørende aflivning af dyr i forbindelse med jagt og fiskeri eller i forbindelse med kultur- eller sportsarrangementer, er nemlig ikke i strid med disse principper.

Domstolen præciserede i denne henseende, at kultur- og sportsarrangementer højst fører til en marginal produktion af kød, som er uden økonomisk betydning. Et sådant arrangement kan derfor ikke med rimelighed opfattes som en aktivitet med henblik på fremstilling af fødevarer, hvilket begrundes, at det behandles anderledes end slagtning. Domstolen drog den samme konklusion med hensyn til jagt og sportsfiskeri. De betingelser, som aflivningen foregår under i forbindelse med disse aktiviteter, er nemlig meget forskellige fra dem, der gælder for landbrugsdyr.

⁵ – Navnlig forordningens artikel 26, stk. 2, første afsnit, litra c), vedrørende medlemsstaternes mulighed for at vedtage nationale regler, der har til formål at sikre en mere omfattende dyrebeskyttelse i forbindelse med rituel slagtning.

⁶ – Henholdsvis chartrets artikel 20, 21 og 22.